

שולחן ערוך יורה דעה סימן רמב

סעיף א: חייב אדם בכבוד רבו ויראתו יותר מבשל אביו.

סעיף ב: כל החולק על רבו, כחולק על השכינה. וכל העושה מריבה עם רבו, כעושה עם השכינה. וכל המתערעם עליו, כאילו מתערעם על השכינה. וכל המהרהר אחר רבו, כמהרהר אחר השכינה.

סעיף ג: איזהו חולק על רבו, כל שקובע לו מדרש ויושב ודורש ומלמד שלא ברשות רבו, ורבו קיים אף ע"פ שהוא במדינה אחרת. הגה: אבל מותר לחלוק עליו באיזה פסק או הוראה, אם יש לו ראיות והוכחות לדבריו שהדין עמו (פסקי מהרא"י סי' רל"ח).

סעיף ד: אסור לאדם להורות לפני רבו לעולם, וכל המורה לפניו חייב מיתה. הגה: ואפילו נטילת רשות לא מהני תוך שלשה פרסאות, אם הוא רבו מובהק. ואם הוא רחוק מרבו י"ב מיל, ושאל לו אדם דבר הלכה בדרך מקרה, יכול להשיב. אבל לקבוע עצמו להוראה ולישב ולהורות, אפילו הוא בסוף העולם, אסור להורות עד שימות רבו או עד שיתן לו רשות. הגה: וכל זה ברבו מובהק, אבל בתלמיד חבר, אפילו תוך שלשה פרסאות שרי. וי"א דמ"מ לפני רבו ממש אסור, ואפילו שלא בפניו ממש, אם התחילו בכבוד הרב לומר שישאלו לרב, או שהרב מופלג בחכמה וזקנה, אין להורות בעירו. וי"א דתלמיד גמור תוך י"ב מיל חייב מיתה, אם הוא מורה. חוץ ל"ב מיל, פטור אבל אסור. הגה: וי"א דדוקא ברגיל לבא לעירו של תלמיד. ט אבל אם אינו רגיל לבא שם, רק בדרך אקראי, מותר, כל שהוא חוץ לג' פרסאות (מרדכי בשם ריב"א). תלמיד חבר תוך י"ב מיל, פטור אבל אסור. וחוץ ל"ב מיל, מותר. אע"פ שנטל רשות מרב אחד, לא סגי, עד שיטול רשות מכל רבותיו המובהקים. הגה: והאי מובהקים לא מיייר כשאר רבו מובהק שרוב חכמתו ממנו, דא"כ לא אפשר להיות לו הרבה רבותיו מובהקים, אלא ר"ל תלמיד גמור, לאפוקי תלמיד חבר דהיינו שנתגדל בתורה ונעשה חבר לרבו, דהיינו שהוא קרוב להיות גדול כרבו. מיהו יש חולקין וסבירא להו דאי קבל רשות מרבו אחד, מהני להורות חוץ לג' פרסאות. אבל תוך ג' פרסאות, לא מהני ליה. וי"א דכל שאינו רבו מובהק, דהיינו שאין רוב חכמתו ממנו, תלמיד חבר הוא (ב"י בשם הרמב"ם).

סעיף ה: אין תלמיד יכול לסמוך אחרים במקום רבו.

סעיף ו: אם לא קבל הנסמך הסמיכה מיד הרב שהוא הסומך אלא ע"י רבנים אחרים, והוא נעשה להם סניף, אין לאותו הרב להשתרר עליו כלל אם אינו רבו. הגה: יז] אבל אם סמכו לבדו, נהגו שהנסמך כפוף קצת לסומכו. (מהר"ק שורש קי"ז וקי"ג). וכן מי שלומד בישיבה זמן אחד, נהגו לומר שהוא תלמיד בעל הישיבה, אע"פ שאפשר שבעל הישיבה שמע יותר חידושים ממנו, ויש למנהגים אלו עיקר על מה שיסמכו (בפסקי מהרא"י).

סעיף ז: לא מקרי הוראה אלא בשמורה על מעשה שבא לפניו, אבל אם שאלו לתלמיד הלכה כדברי מי, יכול לומר מה שבדעתו, כיון שאינו מורה על מעשה שבא לפניו.

סעיף ח: לא מקרי הוראה אלא בדבר שיש בו חידוש לשואל, אבל בהוראה ידועה שהיא פשוטה לכל, כגון נותן טעם לפגם או לבטל איסור בששים וכיוצא באלו, מותר.

סעיף ט: יש מי שכתב שכל הכתוב בספרים מפסקי הגאונים יכול להורות בימי רבו, רק לא יורה דבר מלבו ולא יסמוך על ראיותיו לדמות מילתא למילתא מעצמו.

סעיף יא: לאפרושי מאיסורא, כגון שרואה אדם שעובר עבירה מפני שאינו יודע שהוא אסור, או מפני רשעתו, מותר להפרישו ולומר לו שהוא אסור, בפני רבו, שבכל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב.

סעיף יב: אם בני ביתו של תלמיד הוצרכו להוראה ושאלו לו, לא יורה להם במקום רבו. (ולא כל מי שמת רבו מותר לישב ולהורות, אא"כ הגיע להוראה). (טור בשם הרמב"ם).

פתחי תשובה יורה דעה סימן רמב ס"ק ה

(ה) אם בני ביתו - עיין בתשובת חות יאיר סימן קכ"א /קכ"ב/ כתב שם בפשיטות דכל הוראות איסור והיתר שבא לאדם בתוך ביתו שרי להורות אם בר הכי הוא ואפילו במקום רבו כדאיתא במסכת עירובין ר"פ הדר צורבא מרבנן חזי לנפשיה מותר משא"כ לאביו ולאמו ואם יש לו חלק באותה הוראה אפילו שמיני שבשמינית מותר מדמשני שם אלא מיזבן זביני משמע הא אם היה לו חלק בה היה מותר עכ"ד ותימה שלא הביא כלל דברי הטור והמחבר בכאן וגם לא דברי הרא"ש שם שכתב דהדעת נוטה דדוקא בדיקת סכין שאינו אלא לכבודו של חכם כו' אבל דבר אור"ה אפילו לעצמו אסור להורות במקום רבו וצ"ע כעת:

סעיף יג: תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, הרי זה שוטה רשע וגס רוח, ועליו נאמר: כי רבים חללים הפילה (משלי ז, כו). הגה: ותלמידים הקטנים הקופצים להורות ולישב בראש, להתגדל בפני עמי הארץ, מרבים מחלוקות ומחריבים העולם ומכבין נרה של תורה. (טור מהרמב"ם).

סעיף יד: כל חכם שהגיע להוראה ואינו מורה, הרי זה מונע תורה ונותן מכשולות לפני רבים, ועליו נאמר: ועצומים כל הרוגיה (משלי ז, כו). הגה: ענין הסמיכות שנהגו בזמן הזה, כדי שידעו כל העם שהגיע להוראה ומה שמורה הוא ברשות רבו הסומכו, ולכן אם כבר מת רבו א"צ לסמיכות. וכן בתלמיד חבר, כדרך שנתבאר לעיל, במקום שא"צ רשות א"צ סמיכות. (ריב"ש סימן רע"א ודלא כנחלת אבות פ' שנו חכמים). וי"א דמי שאינו מוסמך להוראה ונותן גיטין וחליצות, אין במעשיו כלום, ויש לחוש לגיטין וחליצות שנתן, אם לא שידוע לכל שמומחה לרבים הוא רק שמצד ענוה ושלמות אינו מבקש גדולות. ויש חולקים ומקילין. ובמקום עגון יש להקל אם כבר נתן גיטין וחליצות, אבל לא בדרך אחר, כי מנהגן של ישראל תורה, כן נ"ל. ועוד נ"ל שמותר לתת מורינו לאחד שסדר גיטין, כב ואף על פי שמדין הסמיכה שבימים הראשונים לא הוי דינא הכי, מ"מ עכשיו אינו אלא נטילת רשות בעלמא ושרי.

הרב צבי שכתר

לדעתי, לא כל אברך שלמד בישיבה, או אפילו בכולל, או אפילו שהוסמך לרב, רשאי לחו"ד בפסק הלכה. דלהחשב" חכם שהגיע להוראה " בעינן לא רק שיהא לאדם ידיעות בכהת"כ, אלא גם שיהא האדם מאוזן בתלמודו...

ובנוגע להנהגות אלו, אף אם יאמר מי שהוא שיש לפקפק על מה שכתבנו לעיל, למעשה לא שמענו שהסכים להן אף אחד מגדולי הדור המוכרים, לקבוע שמתאימים את רוח התורה, ועל קונטרס פסקי ההלכה הנ"ל אין שום הסכמה משום ת"ח המוכר כפוסק, ותוכן ההנהגות סותר למדת הצניעות הדרושה מהנשים, ואסור לנו להנהיג הנהגות חדשות באופן שיוציאו לעז על הדורות הראשונים – להראות כאילו "רבותינו לא נהגו כהוגן בקפחם זכויות הנשים, וכפי הידוע לנו מההסטוריה, חידוש הנהגות שכאלו (שמבלי הסכמת גדולי הדור) עלול להביא לידי קלקול ולידי ריפורם, ד' יצילנו.

הרב יששכר כ"ץ

כבודו כותב: לדעתי, לא כל אברך שלמד בישיבה, או אפילו בכולל, או אפילו שהוסמך לרב, רשאי לחו"ד בפסק הלכה. דלהחשב" חכם שהגיע להוראה " בעינן לא רק שיהא לאדם ידיעות בכהת"כ, אלא גם שיהא האדם מאוזן בתלמודו.

ברור שאסור למי שאינו מוכשר להוראה לפסוק. וחז"ל (סוטה כ"ב ע"א) כבר התריעו על ההרס שיכול לצאת מזה בקראם עליו הפסוק (משלי ז:כו) כי רבים חללים הפילה, זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה. אבל חשוב לזכור שבאותה מידה התריעו על ההיפך, על

תלמיד שכן הוסמך להוראה ואינו פוסק, ודרשו על מקרה כזה מחציתה השנית של הפסוק הנ"ל: ועצומים כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה. מעניין שהמהרש"א שם חידושי אגדות על האתר מפרש מילת "עצומים" מלשון גדלות וחשיבות שלכאורה נראה שדעתו כדעת כת"ר, שדיין אינו יכול לפסוק רק אם בנוסף להסמכה הוא ג"כ אדם גדול וחשוב.

אבל רש"י חולקעל המהרש"א. רש"י מפרש שם: ועצומים לשון עוצם עיניו (ישעיהו לג) שסוגרים פיהם ואינם מורים לצורכי-הוראה. ברור שרש"י אינו מסכים עם המהרש"א. לדעתו גם מי שאינו גדול וחשוב "ויש לו" ידיעות בכהת"כ "יכול וגם חייב לפסוק. וכדעת רש"י (ודלא כהמהרש"א) נפסק להלכה בשו"ע יו"ד (רמ"ב סעי' י"ד) וז"ל המחבר: כל חכם שהגיע להוראה ואינו מורה, הרי זה מונע תורה ונותן מכשולות לפני רבים, ועליו נאמר: ועצומים כל הרוגיה (משלי ז, כו). כדאי לשים לב שמרן הב"י דייק בלשונו הזהב וכתב: כל, "כנראה להוציא משיטת המהרש"א שסובר שרק יחידי סגולה מותרים להורות. וכן כתב במפורש הפתחי תשובה שם ס"ק ח. וז"ל: כל חכם כו' עיין במהרש"א בח"א פ"ג.

דסוטה שכתב ובדורות הללו אותם שמורים הלכה מתוך הש"ע והרי הם אין יודעים טעם הענין של כל דבר אם לא ידקדקו תחלה בדבר מתוך התלמוד שהוא שימוש ת"ח טעות נפל בהוראתו והרי הן בכלל מבלי עולם ולכן יש לגעור בהן ע"ש. ואפשר דדוקא בזמן הרב מהרש"א שלא היה עדיין שום חיבור על הש"ע אבל האינדא שנתחברו הט"ז וש"ך ומג"א ושאר אחרונים וכל דין מבואר הטעם במקומו שפיר דמי להורות מתוך הש"ע והאחרונים עכ"ל

והגאון הגדול המהרש"ם האריך למעניתו בהקדמת ספרו משפט שלום על חר"מ על נושא זה. לדעתו לא רק שאסור לרב למנוע מלפסוק אלא שהוא חייב לענות לשואליו הכי מהר שאפשר, אחרת ייכשל בעיניו הדין. הוא אפילו מנסה לטעון שאולי יהא אסור לרב לישון שינת צהרים בגלל חשש ספק עיניו הדין. ובספר חסידים סי' תקל (מהודרת מרגליות) כתב ר' יהודה החסיד וז"ל וכל מי שגילה לו הקב"ה דבר ואינו כותבה ויכול לכתוב הרי גזול מי שגילה לו כי לא גלה לו אלא לכתוב דכתיב (תהלים כ"ה:יד) סוד ה' לייראיו ובריתו להודיעם וכתב (משלי ה:ט"ז) יפוצו מעינותיך חוצה. עכ"ל. והגאון ר' חיים פלאגי כתב בספרו חקקי לב (יו"ד סי' מ"ב) שאין לחכם להעלים דעתו בהוראה שהרי הוא ככובש נביאתו, שעונשו מיתה. הגאון ר' עובדיה זצ"ל מצטט דבריו בשו"ת יחזקאל דעת א"ג (ולפי הגמרא בגיטין נ"ו ע"א) נחרב הבית בגלל דין שלא היה לו האומץ להגיד דעתו.

(קשור לזה אולי חשוב לציין מחלוקת הרמ"א עם אחיו של המהר"ל, ר' חיים ליווא, בספרו מים חיים. כאשר הרמ"א בפסיקתו האמין בשיטת פסיקה מרוכזת, אחי המהר"ל התנגד לזה מאוד. בהקדמת ספרו הוא מתקיף את הרמ"א בחריפות בהסתמכו על הדין של אין לדיין אלא מה שענינו רואת וטוען שאינו נכון שכוח שיפוטי מרוכז) centralized authority (יחליט מריחוק מקום מה אסור ומה מותר, מה נכון ומה לא נכון).

Rabbi Aryeh Klapper

In one of the later volumes of his misnamed Hitchhiker's Trilogy, the late Douglas Adams has a character learn two life lessons:

- One should never go back for one's handbag (lest one miss an essential opportunity)
- One must always go back for one's handbag (lest one blow an essential opportunity)

The problem is that the two lessons contradict, and the character never learns which rule applies when.

The issue of "partnership minyanim" is appropriately generating much polemic and counterpolemic and antipolemic, but I have no interest in adding more at present. Instead, I'd like to ensure that the discussion – presumably all leshem Shomayim (for the sake of Heaven) – generates some Torah lishmoh (Torah for its own sake) as well. I think this is vital, because in the course of polemic debate each side runs the risk of sacrificing the capacity for reexamining evidence, lest changing one's mind about what a particular text means be taken as a sign that one's overall commitments are weakening or as an admission that they are insufficiently grounded in the Tradition.

So - Rabbi Herschel Schachter's public letter regarding "partnership minyanim" emphasizes that not every student who has learned in yeshiva, or in kollel, or even received semikhah, should consider themselves as competent to issue halakhic rulings. In response, my friend Rabbi Ysoscher Katz notes that the Talmud (Sotah 22a, Avodah Zarah 19b) cites R. Abahu quoting R. Huna quoting Rav interpreting Mishlei 7:26 as criticizing in parallel those who issue halakhic rulings when they should not, and those who don't issue halakhic rulings when they should.

מאי דכתיב" כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה? כי רבים חללים הפילה - זה ת"ח שלא הגיע להוראה. ומורה, ועצומים כל הרוגיה - זה ת"ח שהגיע להוראה ואינו מורה.

What is meant by "for many are the corpses she has miscarried, and atzumim are all those she has killed"? for many are the corpses she has miscarried – this is a scholar (talmid chacham) who has not reached the level of issuing halakhic rulings and issues halakhic rulings; and atzumim are all those she has killed – this is a scholar who has reached the level of issuing halakhic rulings and does not issue halakhic rulings.

I think it is inarguable that R. Abahu teaches both lessons – the question is whether or how any of us can reliably know which rule applies to us, regarding what areas of halakhah, which degree of halakhic complexity, and under what political, social, and religious circumstances.

Rabbi Katz argues that

- Maharsha and Rashi disagree as to whether R. Abahu is criticizing all competent scholars who fail to issue halakhic rulings (Rashi), or only great scholars (Maharsha).

- b. However, Shulchan Arukh 242:14 rules in accordance with Rashi against Maharsha:
- c. Pitchei Teshuvah YD 242:8 explicitly makes the point that Shulchan Arukh rejects Maharsha
- d. Rabbi Schachter's critique assumes that a scholar risks more by overestimating than by underestimating their stature. Since the Talmud equated the risks, he must implicitly be following Maharsha against Rashi and arguing that the risk of underestimation applies only to scholars who are great. However, scholars who may be competent, but are certainly not great, have no obligation to rule, and therefore run no risk by refusing to do so.
- e. However, we follow Shulchan Arukh and Pitchei Teshuvah in ruling like Rashi. Therefore we run equivalent risks either way, and each person must make their own fraught determinations as to when to go back for their handbag.

I am not convinced that Maharsha and Rashi disagree in the way Rabbi Katz argues, or that either Shulchan Arukh or Pitchei Teshuvah relate to that alleged disagreement.

Here are the texts of Rashi and Maharsha:

Rashi to Sotah 22a

ועצומים לשון" עוצם עיניו ("ישעיהו לג) שסוגרים פיהם ואינם מורים לצורכי הוראה - .

VaAtzumim – derived from “one who forcefully closes (otzem) his eyes” (Yeshayah 33:15)

Rashi to Avodah Zarah 19b

ועצומים המתעצמים והמחרישים ומתאפקים מלהורות - הורגין את דורן ועצומים לשון" ועוצם עיניו - .

VaAtzumim – those who overpower themselves and are mute and control themselves from issuing halakhic rulings – they kill their generation; VaAtzumim is derived from “one who forcefully closes (otzem) his eyes”

Maharsha to Sotah 22

ועצומים כל הרוגיה - זה ת"ח שהגיע כו - 'פירש"י מלשון עוצם עיניו ויש לפרש כמשמעו ור"ל גדולים וחשובים שהגיעו להוראה כמ"ש לעיל ספ"ק" ואת עצומים יחלק שלל - "כאברהם יצחק ויעקב וק"ל:

and atzumim are all those she has killed – this is a scholar who has reached etc. Rashi explains atzumim as derived from “one who forcefully closes (otzem) his eyes” But one can explain atzumim in its literal sense, so that it means “great and important”, as the Talmud writes at the end of the first chapter (Sotah 14a): “and with atzumim he will take a share of spoils” (Yeshayah 53:12) – just like Avraham, Yitzchak, and Yaakov.

Rabbi Katz reads “great and important” in Maharsha as adding a qualification beyond “reached the level of issuing halakhic rulings”. But I think Maharsha is merely offering an alternate etymology. The question is how the Hebrew atzumim can refer to “those who have reached the level of issuing halakhic rulings but do not issue such rulings”. Rashi argues that atzumim means “those who are otzem their eyes”. Maharsha argues that this is not compelling, as no other instance of the noun form atzumim in Tanakh means that. Rather, atzumim consistently means “powerful”, and is often paired with גדולים = great. Therefore, here as well the etymology of atzumim is “great, important”. In other words, for Maharsha anyone who has reached the level of issuing halakhic rulings is described by this verse as great and important. Rabbi Schachter of course agrees – the remaining question is whether one can use the equation in reverse, and conclude that anyone who is not great and important has not reached the level of issuing halakhic rulings.

Shulchan Arukh 242:14 writes as follows:

כל חכם שהגיע להוראה ואינו מורה – הרי זה מונע תורה ונותן מכשולות לפני רבים, ועליו נאמר: ועצומים כל הרוגיה

Every sage (kol chakham) who has reached the level of issuing halakhic rulings and does not issue halakhic rulings - behold he is withholding Torah and placing obstacles before multitudes, and regarding him Scripture says: and atzumim are all those she has killed.

Rabbi Katz argues that the opening “Every” is intended to reject Maharsha's claim that only some scholars – namely, those who are great and important - are criticized for not issuing halakhic rulings when they have reached the level of doing so. However, I argue that Maharsha never made such a claim, and therefore everyone agrees that the criticism applies to all competent scholars, and the only question is the definition of competence.

Pitchei Teshuvah YD 242:8 writes as follows:

"כל חכם כו – "עיינ במהרש"א בח"א פ"ג דסוטה שכתב ובדורות הללו אותם שמורים הלכה מתוך הש"ע והרי הם אין יודעים טעם הענין של כל דבר אם לא ידקדקו תחלה בדבר מתוך התלמוד שהוא שימוש ת"ח – טעות נפל בהוראתו והרי הן בכלל מבלי עולמולן יש לגעור בהנ"ע"ש. ואפשר דדוקא בזמן הרב מהרש"א שלא היה עדיין שום חיבור על הש"ע אבל האידנא שנתחברו הט"ז וש"ך ומג"א ושאר אחרונים וכל דין מבואר הטעם במקומו שפיר דמי להורות מתוך הש"ע והאחרונים:

“Every sage etc.” – See Maharsha Sotah Chapter 3, who wrote But in these generations, those who issue halakhic rulings on the basis of the Shulchan Arukh when behold they do not know the underlying rationale of every matter unless they carefully

examine the matter first on the basis of the Talmud which is (the contemporary equivalent of) apprenticing with scholars – error befalls their halakhic rulings and they are in the category of “those who wear out the world” and therefore one should castigate them(see the source!). But perhaps that was only in the time of the Rabbi the Maharsha, when there was as yet no commentary on Shulchan Arukh, but nowadays that TaZ and SHaKH and Magen Avraham and other later commentaries have been written, so that every law has its rationale explained right where the law is found, it is fine to rule on the basis of Shulchan Arukh and the later commentaries.

Rabbi Katz seems to read Pitchei Teshuvah as relating to the word “every”, and arguing that even Maharsha would broaden the franchise today, when the existence of supercommentaries to Shulchan Arukh lowers the risk that merely competent scholars will err.

I disagree. I think Pitchei Teshuvah and Maharsha here are making a procedural, not a substantive point. Maharsha states that there are some scholars who have reached the level of issuing halakhic rulings but only if they first study the primary Talmudic sources, as otherwise they will not understand the underlying principles of Shulchan Arukh’s rulings and misapply them. Such scholars might feel compelled to issue rulings even when they only have time to look up the Shulchan Arukh, lest they fall into the category of “and atzumim are all those she has killed; but this would itself be an error on their part. Pitchei Teshuvah notes that Maharsha’s argument may no longer apply, since the underlying principles of Shulchan Arukh’s rulings are now explained by commentaries on the spot and can therefore be understood without researching the primary sources. This discussion has no necessary connection with Maharsha’s opinion as to the etymology of atzumim.

Nonetheless, both Maharsha and Pitchei Teshuvah make points that are relevant to the issue Rabbi Katz raises, in the following way: Maharsha states explicitly that a person can be considered competent on the basis of research even if they might not be competent to answer other questions without additional research, and Pitchei Teshuvah states explicitly that a person can be considered competent if they know Shulchan Arukh and commentaries even though they do not recall the primary sources. Each of these can reasonably be considered as setting a fairly low standard as to which scholars are not only permitted but even obligated to issue halakhic rulings.

However, here again I don’t think Rabbi Schachter would disagree. On both Sotah 22a and Avodah Zarah 19b the Talmud continues as follows:

ועד כמה? עד ארבעין שנין. איני - והא רבה אורי? !בשוי.

How old must one be (before one is considered competent to issue halakhic rulings)? Forty years old. But [Rabbah] (Rava) issued rulings (even though he died at 40)?! (The permission and therefore obligation to rule applies to those under 40 only) if they are equal (in scholarship to those above 40).

In other words, the question is not whether one is obligated to issue rulings in the abstract; it is whether one is obligated to issue rulings (when asked) even though someone else more technically competent is available. Put differently, the question is whether competence is defined objectively, or relative to the available talent pool. A related question is whether competence can be defined on a sliding scale, so that one can be obligated to answer basic questions and yet forbidden to issue rulings on more complex or weighty issues.

My own opinion is that competence can be defined relatively, and on a sliding scale. Nonetheless, I think it is reasonable to say that there is a standard of competence above which one may, and perhaps must, express an opinion even if others more technically competent are available. I also think that technical competence is not the only consideration – sometimes a technically greater posek may be less aware of the social reality of a particular community, or have hashkafic positions less compatible with those of that community, or simply have done less extensive research, than a technically lesser posek. Under such circumstances again, I suggest that the lesser posek may, and perhaps must, express their opinion.

תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף יט עמוד ב

אמר רבי אבא אמר רב הונא אמר רב, מאי דכתיב: +משלי ט/ז+ כי רבים חללים הפילה? זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, ועצומים כל הרוגיה - זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה. ועד כמה? עד מ' שנין. והא רבא אורי! התם בשויין.

רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ה הלכה ד

וכל תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה הרי זה רשע שוטה וגס הרוח, ועליו נאמר כי רבים חללים הפילה וגו', וכן חכם שהגיע להוראה ואינו מורה הרי זה מונע תורה ונותן מכשולות לפני העורים ועליו נאמר ועצומים כל הרוגיה, אלו התלמידים הקטנים שלא הרבו תורה כראוי והם מבקשים להתגדל בפני עמי הארץ ובין אנשי עירם וקופצין ויושבין בראש לדין ולהורות בישראל הם המרבים המחלוקת והם המחריבים את העולם והמכבין נרה של תורה והמחבלים כרם ה' צבאות, עליהם אמר שלמה בחכמתו אחזו לנו שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים.

כסף משנה הלכות תלמוד תורה פרק ה הלכה ד (ובמקביל בית יוסף יורה דעה סימן רמב אות יג, יד (ב), לא (ב) ד"ה ומ"ש כל)

וכל תלמיד שלא הגיע להוראה וכו' ועליו נאמר כי רבים חללים הפילה וכו' וכן חכם שהגיע וכו'. פ"ק דע"ז (דף כ"ב) אמר ר' אבא כי רבים חללים זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה כלומר דהוי כנפל דעדיין לא נגמר ועצומים כל הרוגיה זה שהגיע להורות ואינו מורה כלומר דהוי מלשון ועוצם עיניו והכי קאמר המתעצמים ומחרישים מלהורות הורגים אנשי דורם: ודע דבגמרא אמרינן על האי מימרא ועד כמה עד ארבעין שנין והא רבא אורי בשויין. ופירש"י ועד כמה הוי ראוי להוראה עד ארבעין שנין משנולד. והא רבא אורי וכל ימיו לא היו אלא ארבעים שנה. התם בשויין כשאין בעירו גדול ממנו. וכתב הר"ן וש"מ שאין ת"ח רשאי להורות כל זמן שיש בעיר גדול ממנו אם לא הגיע לארבעים שנה אבל אם אין בעיר גדול ממנו מורה כרבא דאורי אע"פ שלא הגיע לארבעים. ותמהני מהרמב"ם שכתבה לזו בפ"ה מהלכות ת"ת ולא חלק בין ארבעים לפחות מהם ובין שוין ליש גדול ממנו. וכן יש לתמוה על הר"ף

שלא כתב בהלכות והא רבא אורי התם בשוין עכ"ל. כלומר שהר"ף כתב ועד כמה עד ארבעין שנין והשמיט הא דפריך והא רבא אורי ושני התם בשוין ורבינו לא כתב לא זה ולא אותו ועל שניהם תמה. וליישב זה יש לומר שרבינו והר"ף מפרשים דעד כמה אהגיע להוראה קאי עד כמה רשאי לעכב עצמו מלהורות וקאמר דעד ארבעים רשאי לעכב ומשם ואילך אינו רשאי ופריך והא רבא אורי קודם ארבעים שנה ואם איתא שהיה רשאי לעכב עצמו מלהורות הוה ליה לנהוג מנהג חסידות ולמשוך ידו מלהורות כל זמן שהוא רשאי לעכב ושני בשוין אבל רבא לא היה שם גדול ממנו ולפיכך לא היה רשאי לעכב עצמו מלהורות. והר"ף כתב עד כמה עד ארבעין שנין לומר דאותו זמן הוא רשאי לעכב עצמו מלהורות ולא יותר מכאן ולא חש לכתוב הא דרבא דאורי ואוקימנא ליה בשוין משום דבמדת חסידות הוא דקאמר שראוי לו להתעכב כל זמן שהוא רשאי ובדורות הללו לא שכיח כל כך מדת חסידות ומטעם זה לא הוצרך ללמדנו שכל שאין גדול ממנו אפילו לא הגיע לארבעים שנה אינו רשאי לעכב עצמו מלהורות דבדורות הללו אין צורך להזהיר על כך. ורבינו מפני שבדורו רבו הקופצים להורות קודם זמן כמו שקרא עליהם תגר לא הוצרך לכתוב עד כמה רשאי לעכב עצמו מלהורות משהגיע להוראה דהלואי שלא יקדימו להורות קודם שיגיעו להוראה כל שכן שלא יתעכבו מלהורות אחר שיגיעו. אי נמי משום דבזמן דורו שרבו הקופצים להורות קודם זמן מי שהגיע להוראה אינו רשאי לעכב עצמו כלל מלהורות פן יקדימו מי שלא הגיע להוראה:

רמב"ם הלכות סנהדרין פרק כ הלכה ח

כל דין שבא לפניו דין והתחיל לדמותו בדין פסוק שכבר ידע אותו ויש במדינה גדול ממנו בחכמה ואינו הולך ונמלך בו הרי זה בכלל הרשעים שלבם גס בהוראה, ואמרו חכמים רעה על רעה תבא לו שכל הדברים וכיוצא בהן מגסות הרוח הן המביאות לידי עוות הדין, כי רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, ועצומים כל הרוגיה זה שהגיע להוראה ואינו מורה, והוא שיהיה הדור צריך לו, אבל אם ידע שיש לשם ראוי להוראה ומנע עצמו מן ההוראה הרי זה משובח, וכל המונע עצמו מן הדין מונע ממנו איבה וגזל ושבועת שוא והגס לבו בהוראה שוטה רשע וגס רוח.

רמב"ם הלכות סנהדרין פרק כ הלכה ח

כל דין שבא לפניו דין וכו'. איתא פ"ק דסנהדרין כי מתוך גסות הרוח יבא לידי עיוות הדין: כי רבים חללים הפילה וכו'. פ"ק דע"ז אר"ה אמר רב מאי דכתיב כי רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה ועצומים כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה ועד כמה עד ארבעין שנין והא רבא אורי התם בשוין ופירש"י ז"ל כשאין בעירו גדול ממנו וזהו שכתב רבינו והוא שיהיה הדור צריך לו וכו' ומשמע שאם אין שם גדול ממנו אע"פ שיש שם שוה לו מותר להורות והוא שהגיע לארבעים שנה ותימה על רבינו למה לא הזכיר והוא שהגיע לארבעים. וי"ל שאם הם שוין הגיעו לארבעים מה יעשה ישראל אם צריכין להוראה הילכך אין הדבר תלוי אלא באם הגיע להוראה ואם אחד גדול מחבירו בחכמה אע"פ שחבירו גדול ממנו בשנים מותר להורות והיינו דרבא דסתמא היו בדורו גדולים ממנו בשנים ומסתברא שאם הגיע לארבעים ולהוראה אע"פ שיש גדול ממנו בחכמה והוא קטן ממנו בשנים יכול להורות דסתמא בימי רבא היו כמה חכמים מורים הוראות אע"פ שלא היה בעירו גדול ממנו ואם היו כולם גדולים ויש בהם אחד גדול בחכמה ונמנעו האחרים מן ההוראה יפה עשו אבל אם הורו אין עליהם עונש כיון שהגיעו להוראה. וכבר הארכתי בזה בתשובת שאלה לתת טעם למה השמיטו רבינו והרי"ף ענין השנים:

לחם משנה הלכות תלמוד תורה פרק ה הלכה ד

ולי נראה לתרץ לדעת רבינו דס"ל דמאי דאמר בגמרא עד ארבעין שנין אין הקפידה בזמן אלא בחכמה וכמו שכתבו שם התוס' בסוטה דצריך שילמוד ארבעים שנה משום הא דאמר רבא לא קא איניש אדעתא דרביה עד ארבעין שנין וס"ל לרבינו דהיינו דוקא בזמן קדמון שלא היו לומדים אלא מפי סופרים וכמו שפירסם וכו' שפירסם ממה שלמד הדבר משה שלמד מפי הגבורה על פה אבל עתה שהתורה בכתב ואנו לומדים מפי ספרים ודאי דלא בעינן כולי לזה לא תלה רבינו הדבר בכך אלא שיהיה חכם גדול לבד וכבר כתב בהלכות סנהדרין התנאי מהדיין ובהכי סגי ליה. וכעין זה שמעתי בשם אחד שכתב בשם חכם אחד שבזמן הזה ליכא מורה הלכה בפני רבו מפני שאנו לומדין מפי ספרים והספרים הם המלמדים. זה נ"ל ליישב דעת רבינו מ"מ צ"ע ליישב דעת הר"ף ז"ל:

תרומת הדשן פסקים וכתבים סימן רלח

אמנם מה שכתבת אם אין לתלמיד רשות לחלוק על רבו באיזה פסק והוראה, אם יש לו ראיות מן הספר ופסקי גאונים הפך מדעת הרב. נראה ודאי אם הוראות ברורות קצת וצורתא דשמעתא משמע כדברי התלמיד, למה לא יחלוק כך היתה דרכה של תורה מימי התנאים. רבינו הקדוש חלק בכמה מקומות על אביו ועל רבו רשב"ג. באמוראים רבא היה חולק בכמה דוכתי על רבה שהיה רבו כדאיתא במרדכי פ' כיצד הרגל. בגאונים אשירי חולק בכמה דוכתי אמר"ם שהיה רבו מובהק. אין לי לבאר יותר מזה, כי דברים אלו צריכין תלמוד מפה אל פה, נאם הקטן והצעיר שבישראל.

שו"ת מהר"ק סימן קסט

ואע"ג דכתב מר שכתב בסמ"ק צור"ך בשם מהר"ם דדוקא בימי התנאים והאמוראים וכו' ואפי' היה כן דלענין הוראה במקום רבו איתמר מ"מ נראה דאין שאר הפוסקים הראשונים כמו רבינו משה מיימון והאחרונים כגון בעל הטורים סוברים כן מדכתבו סתם שהמורה הוראה בפני רבו חייב מיתה ולא אמרו שאין דין זה נוהג עכשיו ש"מ דס"ל דגם עכשיו הוא נוהג שהרי לא באו להגיד לנו הדינים אשר אינם נוהגין בזמן הזה ולהסתיר ממנו את הנוהגים וחלילה לומר כן ואפילו לדברי אותו הג"ה לבי אומר לי שרוצה לומר דאע"ג דבימי התלמוד היה אסור להורות בכל ענין. עכשיו אין אסור להורות בכל ענין. כלומר היכא שההוראה מבוארת בפוסקים אבל היכא שאינה מבוארת היאך נוכל לומר שכל הדברים כתובים. והרי אנו רואים כל הימים שהרבה והרבה ספקות נופלות בין הלומדים ואין איש יכול לעמוד על בירור הדבר אפילו עם כל הפוסקים וגם ברוב הדברים נחלק/ נחלקו/ גאוני עולם וצריך חכמה יתירה להכריע במי ראוי לנהוג והנה אמת כי הייתי סבור דלענין מה שאמרנו שתי אל יורה הוא שחלק הסמ"ק מצור"ך אבל לא לענין הוראה במקום רבו דבהא אין נראה לחלק בין דורות הראשונות לדורות הללו כדמוכח בריש הדר (דף סב) גבי ההיא דמגילת תענית כדכתב מר אמנם אין עתה סמ"ק מצור"ך בידי ואי תניא תני' ונחזור לדברינו דודאי נראה לע"ד דאין להקל להורות תלמידים במקום רבם אפילו בזמן הזה אמנם דוקא בתלמיד מובהק לדברי רב אחאי גאון ור"י ורבינו משה מיימון ורבי' ישעיה מטראני ורבי' אשר ובנו בעל הטורים שפסקו כול' כרבי יודא דסוף אלו מציאות (דף לג) דבעי שיהא רבו מובהק שרוב חכמתו ממנו אבל אין רוב חכמתו ממנו אין צריך לנהוג בו שום כבוד רק לענין קריעה שקורע עליו כעל מי שמתאבל עליו.

ערון השולחן יורה דעה סימן רמב סעיף כא

ויראה לי דגם מרבינו הרמ"א לא נעלם כל אלה אלא דס"ל דזהו הכל בדורות התנאים והאמוראים שלימודם היה בע"פ בקבלה רב מפי רב ויש שהיה בקי במשניות ובריינות הרבה ויש שלא היה בקי כל כך אבל היה חריף ומפולפל ויש שהיה מתון ומסיק אליבא דהלכתא לכן באפשר שיהיה לו כמה רבותיו מובהקים או למקרא רב מובהק לבד ולמשנה לבד ולגמ' לבד אבל בזמנים האלה שלימודינו בספרים וכל התלמוד כתוב לפנינו וכן כל החדושים וכל הפוסקים כתובים לפנינו לא שייך לחלק בכאלה כמובן דכולהו איתניהו בן ותלמיד מובהק לא שייך עתה אא"כ למד בשיבתו רבות בשנים וקיבל ממנו דרכה של תורה הן בבקיות הן בסברות ישרות כידוע ולפ"ז עכשיו א"א להיות אצל אדם רק רב מובהק אחד והוא הראשון שהעמידו על קרן התורה ולזה אומר דא"כ איך שייך עתה כמה רבותיו מובהקים אלא צ"ל דכל שהוא קטן נגד רבו מקרי רבו מובהק ולפ"ז יכול להיות כמה רבותיו מובהקים ולזה הביא ה"א דאינו כן אלא כל שרוב חכמתו הימנו וא"כ בזמנא ז' א"א להיות כמה רבותיו מובהקים [כנלע"ד ליישב דבריו התמוהים]:

Lomdut and Pesak: Theoretical Analysis and Halakhic Decision-Making Rabbi J. David Bleich (In The Orthodox Forum on **למדות** The Conceptual Approach to Jewish Learning)

But halakhic decision-making is indeed an art as well as a science. Its *kunst* lies precisely in the ability to make judgment calls in evaluating citations, precedents, arguments etc. It is not sufficient for a halakhic decisor to have a full command of relevant sources. If so, in theory at least, the decisor *par excellence* would be a computer rather than a person. The decisor must have a keen understanding of the underlying principles and postulates of Halakhah as well as of their applicable ramifications and must be capable of applying them with fidelity to matters placed before him. No amount of book learning can compensate for inadequacy in what may be termed the “artistic” component. The epithet “a donkey carrying books” is the derisive reference employed in rabbinic literature to describe such a person....

There are really two distinct forms of *pesak halakhah*. The first, which at least in our day is by far the most prevalent, involves a decision-maker who either regards himself as a *talmid she-lo bigi'a le-hora'ah*, who is not entitled to an independent authoritative opinion of his own, or a person who for whatever reason has no strongly held opinion with regard to the question before him. Such an individual must perforce pick and choose from positions enunciated by earlier decisors. A person in such a position must employ various *kellalei hora'ah* or canons of halakhic decision-making (e.g., majority rule, *halakhah ke-batra'i*, *safek de-oraita*, *safek de-rabbanan*) in adjudicating between conflicting positions. Application of such rules is scientific in the sense that there is little room for subjective judgment. Of course, a determination must be made with regard to

which positions are to be considered in the evaluation process and which are to be dismissed as entirely unworthy of consideration in the balancing of competing factors. More likely than not, determination

is made, not with regard to the position itself, but with regard to the author of the opinion: Is the opinion that of a person whose erudition commands respect or of a *talmid to'eh* (errant student)? In principle, that, too, is a determination made on the basis of objective criteria.

A purer or more basic form of *pesak* takes place when a scholar, upon analysis of the problem and perusal of relevant sources, independently formulates an opinion to which he adheres with conviction. Assuming that the decisor is an individual who has *bigi'a le-hora'ah* and that the deliberative process has been undertaken with intellectual honesty, the decisor need not feel conflicted because of opposing views and those subject to his authority may rely upon his opinion with equanimity.

פתחי תשובה יורה דעה סימן רמב

(ג) לפני רבו - עיין בתשובת שבות יעקב ח"ב סימן ס"ד שכתב דלכן ראוי לכל מי שהגיע להוראה שלא יורה שום הוראה בלתי עיון תחלה בספר. כי רבותינו הן הן הספרים אשר נתפשטו בקרב ישראל וסמך לדבר אז לא אבוש בהיטי כו' ובר מן דין ראוי לעשות כן במקום שאין בני תורה שלא יחשדו כו' ע"ש וכ"כ הגאון בעל פרי מגדים בראש ספרו על או"ח וע"ש סדר הנהגות הוראות או"ה באריכות:

The Decline and Fall of Local Rabbinic Authority: Rabbi Gil Student (In the Orthodox Forum: The Next Generation of Modern Orthodoxy)

There was a time in history when the canons of knowledge were sufficiently limited that individuals could master all of them. Scholars such as da Vinci and Galileo were capable of fully comprehending the breadth and depth of multiple disciplines, making important contributions that advanced different fields. This phenomenon of the Renaissance man is aptly a thing of the past. The current specialization of knowledge is a result of the extended study of hundreds of thousands of scholars in thousands of fields over hundreds of years. It is, in itself, a full-time job to keep abreast of developments in any given subject. The unique genius of the Renaissance man that once allowed a savant to master all knowledge is now sufficient to master, at most, two or three fields.

Le-havdil, Jewish studies developed at a slight lag. The era of the “Renaissance yid” was the late eighteenth and early nineteenth centuries, when a Maharatz Chajes could master all rabbinic literature and simultaneously keep abreast of developments in all of the various areas within the academic study of Judaism. With the advent of inexpensive printing, widespread advanced yeshivah studies, and the maturation of academic Jewish studies, this is no longer possible. The proverbial *Ish ha-Eshkolot* is a relic.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף ה עמוד א – עמוד ב

מאי רשותא? כי הוה נחית רבה בר חנה לבבל, אמר ליה רבי חייא לרבי: בן אחי יורד לבבל, יורה? - יורה. ידן? - ידן. יתיר בכורות? - יתיר. כי הוה נחית רב לבבל, אמר ליה רבי חייא לרבי: בן אחותי יורד לבבל, יורה? - יורה. ידן? - ידן. יתיר בכורות? - אל יתיר... יורה? - יורה. אי גמיר - רשותא למה לי למישקל? - משום מעשה שהיה. דתניא: פעם אחת הלך רבי למקום אחד, וראה בני אדם שמגבלין עיסותיהם בטומאה. אמר להם: מפני מה אתם מגבלין עיסותיכם בטומאה? אמרו לו: תלמיד אחד בא לכאן, והורה לנו מי בצעים אין מכשירין. - והוא - מי ביצים דרש להו. ואינהו סבור: מי בצעים קאמר. וטעו נמי בהא: מי קרמיון ומי פיגה - פסולין, מפני שהן מי (בצעים) + מסורת הש"ס: ביצים+. ואינהו סבור: מדלגבי חטאת פסילי - אכשורי נמי לא מכשרי. ולא היא, התם לענין חטאת - בעינן מים חיים, הכא - אכשורי כל דהו מכשרי. תנא: באותה שעה גזר: תלמיד אל יורה אלא אם כן נוטל רשות מרבו. תנחום בריה דרבי אמי איקלע לחתר, דרש להו: מותר ללנות חטיין בפסח. אמרו לו: לאו רבי מני דמן צור איכא הכא, ותניא: תלמיד אל יורה הלכה במקום רבו, אלא אם כן היה רחוק ממנו שלש פרסאות כנגד מחנה ישראל! - אמר להו: לאו אדעתאי. רבי חייא חזייה לההוא גברא דהוה קאי בבית הקברות, אמר ליה: לאו בן איש פלוני כהן אתה? אמר ליה: אין, אבוב דההוא גברא גבה עינים הוה, נתן עיניו בגרושה וחיללו. פשיטא, לפלגא - הא קאמר דמהני. על תנאי מאי? תא שמע: דאמר ליה רבי יוחנן לרב שמן: הרי אתה ברשותנו, עד שתבא אצלנו.